

National Library
And Archives Of
The I. R. Of Iran

journal of Iranian- Islamic Studies

Print ISSN 2322-2891

Online ISSN 2717-2961.

Vol12.No2. Summer 2022. PP.133-153.

Mohammad-Ali Jamalzadeh's approach to Iranian studies

Morteza Nouraei ¹ Akram Shasanaei ²

1. Corresponding Author: Professor. Department of History, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Email: mortezanouraei@yahoo.com

2. PhD student, University of Isfahan, Isfahan, Iran. Email: ak.shasanaei@gmail.com

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 6 Apr 2022

Received in revised form:

14Jul 2022

Accepted: 2Augu 2022

Published online:

23Augu 2022

Keywords:

Mohammad-Ali Jamālzādeh
Iranian studies, Encyclopedia,
Anthropology,
Historical geography.

ABSTRACT

Mohammad-Ali Jamalzadeh was born in 1309 AH It is in Isfahan. During his 106 years of life, he has written many works such as books, articles, plays, translations, reviews and memoirs. In his works, the concern of knowing Iran and contributing to the progress and perfection of Iranian literature is evident. Jamalzadeh was a pioneer in contemporary literature and had an influence on many contemporary and later writers. In this article, an attempt has been made to examine the various aspects of the content of Jamalzadeh's works and to categorize and extract the position of Iranian studies in them. Also, the present research tries to rewrite the model of native Iranian studies in the content of Jamalzadeh's works. Also, this article intends to answer the question why Jamalzadeh's style is known as "literary democracy"? It seems that Jamalzadeh's folk literature contains a special attraction, and in addition to familiarizing the audience with contemporary language and literature, it is also used to convey the topics of Iranian studies or Iranian studies, especially historical geography and anthropology. Investigations showed that Jamalzadeh's special attitude towards various topics related to Iranian culture in the form of Iranian studies and including his works in various economic, cultural, social dimensions, customs and traditions, made him works the encyclopedia of Iranian studies. The research method in this review is the usual historical method based on description and analysis and using library sources.

Introduction

Mohammad Ali Jamalzadeh was born in Isfahan. His father Seyyed Jamaluddin Vaez Esfahani was one of the constitutional defenders. After finishing high school in Lebanon, Jamalzadeh first went to Switzerland and then to France and studied law. In 1293 AH / 1915 AD, at the same time as the First World War, he joined the Iranian Millions Committee (nationalists) in Germany and was sent to Baghdad and Kermanshah to carry out a mission. And with the continuation of the British conquests, he was forced to return to Berlin and cooperate with Kaveh newspaper. the payment. After Kaveh was closed and in 1302 AH. He was responsible for Iranian students at the Iranian Embassy in Berlin for 8 years and then went to Geneva, Switzerland. From the same year, Jamalzadeh taught Persian language and literature at the University of Geneva, and at the same time, he worked in the International Labor Organization and lived in Geneva until the end of his life. Therefore, this claim is true that the beginning of Jamalzadeh's social, political and cultural activities started in Berlin. He wrote the book Ganj Shaygan or the economic situation of Iran in 1297 AH more or less in simple language and participated in the Wednesday night meetings of the Million Committee (nationalists). With the encouragement of the people present in that gathering, especially Mohammad Qazvini, he entered the field of literature and story writing. After the closure of Kaveh due to financial problems, he took over the magazine "Science and Art" which was published in Berlin in the years 1307-1308 AH by the efforts of Abulqasem Wathouq.

Iraj Afshar has categorized Jamalzadeh's works into several groups: A. Research writings B. Narrative C. Socio-political D: Translation.E: Tafanni's writings, F: Criticism and introduction of the book. In this article, we want to examine the topic of Iranian studies in Jamalzadeh's opinions and writings.

Material & Methods

By reviewing Jamalzadeh's works, he can be introduced as an encyclopedia of Iranian studies, because he paid attention to issues related to Iran and knowledge of Iran with a critical view, and his most important tool for knowledge of Iran is the use of simple, fluent, popular and understandable Persian literature, which can be considered as an introduction to 20th century Iranian

studies. He used the most obvious tools or mechanisms in Iranian studies, which is the Persian language and literature, and invented an easy method for Iranian studies. He founded a literature that was understandable to both Iranians and non-Iranians. He considered literature to be the solution and gateway to the knowledge of Iran. Also, he paid attention to the eight classes of Iranian studies, which included culture, society, economy, politics, customs, art and architecture, urban planning, health and education, and he worked on them in a continuous and purposeful manner. Hence Jamalzadeh was considered the history, culture and geography of Iran itself. Since he observed the constitutional revolution in his youth, the First and Second World War in his middle age, the victory of the Islamic Revolution and the developments after the 1357 Iranian Revolution outside of Iran, he searched for the root of many events inside the country. Therefore, in this article, an attempt has been made to examine Jamalzadeh's works and introduce his Iranological indicators with the method of historical criticism

Discussion of Results & Conclusions

Studies have shown that Mohammad Ali Jamalzadeh is known as the father of modern Iranian story writing. Because by using common language and common people, he established a simple writing method. Ordinary and average people became interested in Jamalzadeh's works through simple and understandable writing and topics that existed in their daily life.

Investigations showed that Jamalzadeh, who was a prolific writer in many fields of story writing, essays, translation, etc., tried to show the people, customs, culture, community, ethics, various economic and social corruptions, and the issues Let the people of Iran know the simple and then make them think. Investigations showed that Jamalzadeh even proposes a comprehensible and vernacular way of expression and the so-called localization for translation, which is a continuation of his special attitude towards the middle class and ordinary people. Of course, Jamalzadeh had an elite view of society, events and ethics. In addition to intelligently choosing the type of language for his audience, using language, the most basic and accessible tool of Iranian studies, he has expressed its examples in his numerous works.

Investigations showed that Jamalzadeh, who was a prolific writer in many fields of story writing, essays, translation, etc., tried to show people customs, culture, community, ethics, various economic and social corruptions. and make them think.

Investigations showed that Jamal Zadeh even suggests an understandable and native way of expression and the so-called localization for translation, which is in continuation of his special attitude towards the middle class and ordinary people.

Of course, Jamalzadeh had an elite view of society. In addition to intelligently choosing the type of language for his audience, using language, the most basic and accessible tool of Iranian studies, he has expressed examples of it in his numerous works.

References

a. Books.

- 1 -Ashouri, Dariush (1976). What is Iranology?... and some other articles, Tehran: Aghat Publications. [In Persian]
 - 2-Afshar, Iraj and Ali Dehbashi (2008). Memoirs of Seyyed Mohammad Ali Jamalzadeh, Tehran: Shahab Saqib and Sokhn Publications. [In Persian]
 - 3 -Parsinejad, Kamran (2012). Criticism and analysis and selected stories of Seyyed Mohammad Ali Jamalzadeh, 2nd edition, Tehran: Nash Roozerg.
 - 4 -Jamalzadeh, Seyyed Mohammad Ali (1966). Khalqiyat Ma Iraniyan, Tehran: Foroughi Bookstore Publications.
 - 5 -Jamalzadeh, Seyyed Mohammad Ali (1994). Selected works of Mohammad Ali Jamalzadeh, selection and introduction: Mohammad Baharlu, Tehran: Arvin Publishing.
 - 6 -Jamalzadeh, Seyyed Mohammad Ali (2000). Qoltshan Divan, Behkosh: Ali Deh Bashi, Tehran: Sokhon Publications.
 - 7 -Jamalzadeh, Seyyed Mohammad Ali (2004). Ganj Shaygan: Iran's Economic Situation, Chapter 3, Tehran: Sokhon Publications.
 - 8 -Jamalzadeh, Seyyed Mohammad Ali (2004). There was one and there was not one, Tehran: Sokhon Publications.
 - 9 -Jamalzaadeh, Seyyed Mohammad Ali (2009). Sar ve te ik karbas, Tehran: Sokhn Publications.
 - 10 -Jamalzadeh, Seyyed Mohammad Ali (2009). Short stories for bearded children, Tehran: Sokhon Publications.
 - 11 -Jamalzadeh, Mohammad Ali (1993). The History of Russian-Iranian Relations, Tehran: Collection of Literary and Historical Publications Endowments of Dr. Mahmoud Afshar Yazdi.
 - 12 -Deh Bashi, Ali (1377). Yad Mohammad Ali Jamalzadeh, Tehran: Third edition.
-

13 -Mehrin, Mehrdad (1342). *Jamalzadeh and his thoughts*, Tehran: Asia Publication Institute.

b. Persian articles

14 -Afshar, Iraj (1338). "Jamalzadeh", *Yaghma Magazine*, vol. 8, pp. 340-337.

15 -Iranzadeh, Nematullah and Mehdi Dadkhah Tehrani (2015). "Literary democracy: the central concept of Jamalzadeh's preface was one and not the same (with a critique on the historiography of Iranian fiction literature)", *Journal of literary criticism*, vol. 33, pp. 109-128.

16 -Dast Ghaib, Abdul Ali (1339). "Syed Mohammad Ali Jamalzadeh", *Payam Novin magazine*, Vol. 9, pp. 15-29.

17-Sasani, Samira (2012). "Jamalzadeh and the narrator of many faces", *Jahan Contemporary Literature Research Journal*, vol. 1, pp. 73-93.

18-Sharifi, Mohammad Nader (1384). "Realism in Jamalzadeh's works; Characteristics of the school of realism (realism)", *Journal of Fiction*, Vol. 90, pp. 53-50.

19 -Gholami, Mujahid (2006). "The stylistics of Jamalzadeh's stories", *Journal of Fiction*, vol. 108, pp. 125-116.

Cite this article ; Nouraei, Morteza&Shasanaei, Akram: *Mohammad-Ali Jamalzadeh's approach to Iranian studies*, *Journal of Iranian and Islamic studies*.vol 12. No2, Pges- .153-133

DOI: 10.30484/JII.2022.3214.1084

© The Authors: Morteza Nouraei & Akram Shasanaei

Publisher: National Library and Archives of the I. R. of Iran

DOI: 10.30484/JII.2022.3214.1084

رویکرد محمدعلی جمالزاده به مطالعات ایران‌شناسی

مرتضی نورائی^۱ اکرم شاسنائی^۲

۱. استاده‌گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران، (نویسنده مسئول) ایمانامه: mortezaouraei@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری، گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. ak.shasanaei@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

محمدعلی جمالزاده متولد ۱۳۰۹ ه. ق در اصفهان در طول ۱۰۶ سال عمر خود، آثار متعددی را در قالب کتاب، مقاله، نمایشنامه، ترجمه، نقد و خاطرات نوشته‌است. در عمده آثار او چه در انتخاب موضوع و چه محتوا، دغدغه شناخت ایران و کمک به ترقی و کمال ادبیات ایران مشهود است. جمالزاده پیشرو ادبیات معاصر است. او تأثیر گذار بر بسیاری از نویسندگان هم‌عصر و پس از خود بوده است. در این مقاله سعی شده است تا ابعاد مختلف محتوای آثار جمالزاده، تحت عناوین و چشم‌اندازهای گوناگون ایران‌شناسی، دسته‌بندی و استخراج شوند. پژوهش حاضر همچنین درصدد است با کدگذاری محتوای آثار جمالزاده الگوی ایران‌شناسی بومی را بازنویسی کند. این مقاله قصد دارد به این سوال پاسخ دهد که چرا سبک جمالزاده به «دموکراسی ادبی» مشهور است؟ به نظر می‌رسد ادبیات مردمی جمالزاده حاوی جذابیت ویژه‌ای افزون بر آشناسازی مخاطبان با زبان و ادبیات معاصر، برای انتقال موضوعات ایران‌شناسی، به‌ویژه جغرافیای تاریخی و مردم‌شناسی است. بررسی‌ها نشان داد نگرش خاص جمال زاده به موضوعات متنوع در باب فرهنگ ایران و ایرانی در قالب ایران‌شناسی و شمول کارهای او در ابعاد مختلف اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، آداب و رسوم و سنت‌ها، او را به دایره‌المعارف ایران‌شناسی تبدیل کرده است. روش پژوهش در این بررسی، روش معمول تاریخی متکی بر توصیف و تحلیل و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و آثار جمال زاده‌است.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۴/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۱۱

تاریخ نشر آنلاین: ۱۴۰۱/۰۶/۰۱

واژه‌های کلیدی:

جمالزاده،

ایران‌شناسی،

دایره‌المعارف،

مردم‌شناسی،

جغرافیای تاریخی.

استاد: نورائی، مرتضی؛ شاسنائی، اکرم (۱۴۰۱) رویکرد محمدعلی جمالزاده به مطالعات ایران‌شناسی، مجله مطالعات ایرانی و اسلام، دوره ۱۲، ش ۲، صص ۱۳۳-۱۵۳

Doi: 10.30484/JII.2022.3214.1084

© نویسندگان، مرتضی نورائی؛ اکرم شاسنائی

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

مقدمه:

محمدعلی جمالزاده متولد سال ۱۲۷۰ ه. ش / ۱۳۰۸ ه. ق یا ۱۳۰۹ ه. ق در اصفهان است. (یکی بود و...، ۱۳۸۴: ۱۸۹) پدرش سید جمال‌الدین واعظ اصفهانی خطیب مدافع مشروطه بود. (مهرین، ۱۳۴۲: ۴) جمالزاده پس از پایان تحصیلات متوسطه در لبنان، ابتدا به سوئیس و سپس به فرانسه رفت. و در رشته حقوق تحصیل کرد. در ۱۲۹۳ ه. ش / ۱۹۱۵ م. همزمان با جنگ جهانی اول به کمیته ملیون ایرانی در آلمان پیوست و برای انجام مأموریت به بغداد و کرمانشاه اعزام شد. ولی با وجود اقدامات و رایزنی‌های گسترده او و دوستانش در تهران و کرمانشاه در مدت ۱۶ ماه، با ادامه فتوحات انگلیس مجبور به بازگشت به برلین شد و به همکاری با روزنامه کاوه پرداخت بعد از تعطیلی کاوه و در سال ۱۳۰۲ ه. ش به مدت ۸ سال مسئول دانشجویان ایرانی در سفارت ایران در برلین شد و پس از آن به ژنو سوئیس رفت. جمالزاده از همان سال در دانشگاه ژنو به تدریس زبان و ادبیات فارسی پرداخت و همزمان در سازمان بین‌المللی کار هم مشغول شد و تا پایان عمر در در هفدهم آبان ۱۳۷۶ ه. ش در ژنو زیست. (یکی بود و...، ۱۳۸۴: ۲۰۵-۱۸۹ و بهارلو، ۱۳۷۳: ۶۴-۹)

آغاز فعالیت‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جمالزاده از برلین آغاز شد. جمالزاده در برلین با نام مستعار شاهرخ از نویسندگان اصلی نشریه کاوه بود. کتاب گنج شایگان یا اوضاع اقتصادی ایران را در ۱۲۹۷ ه. ش کمابیش با زبان ساده می‌نویسد و در جلسات چهارشنبه شب‌های ملیون در آن شهر داستان کوتاه «فارسی شکر است» را می‌خواند. بدین‌صورت وی با تشویق افراد حاضر در جمع به‌خصوص محمد قزوینی وارد عرصه ادبیات و داستان نویسی می‌شود. بعد از تعطیلی کاوه به‌دلیل مشکلات مالی، (افشار و دهباشی، ۱۳۸۰: ۴۰ و ۱۳۲-۱۳۰) سردبیری مجله «علم و هنر» را که به همت مهندس ابوالقاسم وثوق در سال‌های ۱۳۰۸-۱۳۰۷ ه. ش در برلین چاپ می‌شد، بر عهده می‌گیرد. (افشار، ۱۳۳۸: ۳۴۰-۳۳۷)

ایرج افشار آثار جمالزاده را در چندین محور دسته‌بندی کرده‌است:

الف. نگارش‌های پژوهشی: مهم‌ترین اثر او در این زمینه کتاب گنج شایگان یا تاریخ اقتصادی ایران است. کتاب روابط روس و ایران، پندنامه سعدی یا گلستان نیک‌بختی، قصه قصه‌ها، بانگ نای، کتاب ۴۱۷ صفحه‌ای فرهنگ لغات عامیانه مشتمل بر حدود ۷۰۰۰ واژه و اصطلاح و ترکیب، طریقه نویسندگی و داستان‌سرایی، سرگذشت حاجی بابای اصفهانی، اندک آشنایی با حافظ، مقالات متعدد که تعدادشان از ۳۰۰ عنوان بیشتر است که از آن میان حدود ۵۰ مقاله زمینه تاریخی دارد و همین تعداد مقالات ادبی، مقالات متعدد او در نشریه کاوه در معرفی بهترین کتاب‌های تألیفی ایران‌شناسان است.

ب. داستانی: کتاب‌های یکی بود یکی نبود، دارالمجانین، عمو حسینعلی، صحرای محشر، قلشن دیوان، راه آب نامه، معصومه شیرازی، سر و ته یک کرباس یا اصفهان نامه، تلخ و شیرین، شاهکار، کهنه و نو، غیر از خدا هیچ‌کس نبود، آسمان و ریسمان، قصه‌های کوتاه برای بچه‌های ریشدار، قصه ما به سر رسید، در شمار کتاب‌های داستانی جمالزاده قرار دارند.

ج. اجتماعی- سیاسی: این آثار شامل کتاب‌های خاک و آدم، زمین- ارباب- دهقان، آزادی و حیثیت انسانی، تصویر زن در فرهنگ ایران، خلیقات ما ایرانیان است.

د. ترجمه: شاید بتوان نخستین ترجمه جمالزاده را قهوه خانه سورات یا جنگ هفتاد و دو ملت از ژاک آنری برناردن دو سن‌پیر (Bernardin de Saint-Pierr) نویسنده فرانسوی قرن هجدهم میلادی دانست. او کارش را با ترجمه این آثار ادامه داد: ویلهلم تل از شیلر، داستان بشر از هندریک وان لون، دون کارلوس از مولیر، خسیس از مولیر، داستان‌های برگزیده از چند نویسنده خارجی، دشمن ملت از اییسن، داستان‌های هفت کشور مجموعه‌ای از داستان‌های ترجمه‌شده، بلای ترکمن در ایران قاجاریه از بلوک ویل، قنبرعلی جوانمرد شیراز از آرتور کنت دوگوبینو، سیر و سیاحت در ترکستان و ایران از هانری موزر، جنگ ترکمن از آرتور کنت دوگوبینو؛

ه. خاطرات: این مجموعه به دو گروه تقسیم می‌شوند: گروهی از خاطرات ایشان که به دوستان و هم روزگاران اختصاص دارد مانند آنچه در مورد ابراهیم پورداود، سید حسن تقی‌زاده، حاج‌میرزا یحیی دولت‌آبادی و محمد قزوینی و دیگران نوشته‌است. گروه دوم نوشته‌های

خاطراتی جمالزاده در مورد خود و پدرش می‌باشد که به‌طور پراکنده در مجله‌های راهنمای کتاب، یغما، وحید و آینده چاپ شده‌است. همچنین مصاحبه مفصلی هم با نام «لحظه‌ای و سخنی با سید محمدعلی جمالزاده» در سال ۱۳۷۳ به ویرایش مسعود رضوی منتشر شد. نوشته‌های تفننی: این مجموعه از آثار او ماحصل جمع‌آوری و گردآوری مطالب گوناگون و شنیده‌های افواه‌ی اوست مانند کتاب هزار بیشه، کشکول جمالی و صندوقچه اسرار. ز. انتقاد و معرفی کتاب: بخشی پر شماری از آثار او در حوزه نقد و معرفی کتاب است که بسیاری از نوشته‌های او در مجله راهنمای کتاب چاپ شده‌است. (یکی بود و...، ۱۳۸۴: ۲۰۴-۱۸۹)

البته جمالزاده به مناسبت‌های مختلف مانند جنگ جهانی دوم و سپس جشن‌های ۲۵۰۰ ساله در دانشگاه‌های سوئیس کنفرانس‌هایی در مورد ایران داشته که در این فهرست لحاظ نشده‌است. (مهرین، ۱۳۴۲: ۵۸-۴۷) لازم به ذکر است پس از فوت او ۲۶۰۰۰ برگ از نامه‌ها، دست‌نوشته‌ها و عکس‌هایش به سازمان استاد ملی تحویل داده‌شد (مرکز دائره‌المعارف بزرگ اسلامی، ذیل مدخل، ۱۴۰۰/۰۵/۰۹) و تا کنون بسیاری از این اسناد به یادگار باقی مانده‌اند. همچنین جمالزاده در سال ۱۳۵۵ با امضا مقاله‌نامه با دانشگاه تهران قسمتی از کتاب‌های کتابخانه خود را در ۳ مرحله به کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران بخشید و هزینه چاپ کتاب‌هایش را مشخص کرد که در ۳ فقره که خود جمالزاده تعیین کرده‌بود، هزینه شود. او چند سال بعد سهام سیمان خود را به دانشگاه تهران واگذار کرد که در همان ۳ حیطه مصرف و هزینه شود. (یکی بود و...، ۱۳۸۴: ۲۰۴)

مفهوم ایرانشناسی

اگر ایرانشناسی را یک مفهوم پردامنه بپذیریم، بررسی‌ها نشان می‌دهد که تعریف یکدستی از مفهوم ایرانشناسی موجود نیست و این حاکی از تعدد آرا محققان در باره تعریف این مفهوم است. این از آن جهت است که دامنه جغرافیای تاریخی ایران از ایرانشهر - عهد باستان تا امروز - دوره معاصر دستخوش تغییراتی عمیق شده است، از سوی دیگر شاخصه‌های علوم انسانی که در فهرست مطالعات ایران هر یک موقعیت برجسته‌ای دارند، نمای متنوعی از موضوعات از

هنر و معماری گرفته تا زبان و ادبیات، فلسفه، جغرافیا، ادوار تاریخی، مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و ابواب متکثر فرهنگ را نیز شامل می‌شود. البته باید در نظر داشت تنوع منابع جهت باز انگاری ایران‌شناسی خود نیز از اسباب غنای این مبحث چه در دپارتمان‌های برون مرزی در دایره شرق‌شناسی و چه در حیطه دانشکده ادبیات و علوم انسانی در معرض تحقیق و تفحص قرار گرفته‌است. مطالعات ایران‌شناسی بر مدار منابع سفرنامه‌ای خود حاوی موضوعات وافر در این حیطه است. آشوری مطالعات ایران‌شناسی را از میانه‌های قرن ۱۳ هجری شمسی و موضوع آن را مطالعه موضوعی به نام تاریخ و تمدن و فرهنگ ایرانی برشمرده‌است (آشوری، ۱۳۵۵: ۷) البته منظور آشوری ایران‌شناسی به صورت علمی تخصصی است نه مطالعات ایران‌شناسی که قدمتی طولانی به اندازه شناخت ملت‌های دیگر از ایران و روابط متقابل کشورها با ایران داشته‌است.

جلوه‌هایی از ایران‌شناسی در آثار جمالزاده

مطابق دسته بندی و سنخ شناسی آثار جمالزاده که توسط افشار صورت گرفته است و آنها را در دایره موضوعی و کلیدواژگان اساسی را در جمالزاده‌شناسی تبیین کرده‌است می‌توان جمالزاده را به‌عنوان دائره‌المعارف ایران‌شناسی معرفی کرد. زیرا وی به مسائل مربوط به ایران و شناخت ایران با دید انتقادی می‌پرداخت و مهم‌ترین ابزار او برای شناخت ایران استفاده از ادبیات ساده، روان، عامیانه و قابل فهم فارسی بود و این روش او خود مدخلی بر ایران‌شناسی قرن بیست بشمار می‌آمد. او از بدیهی‌ترین سازوکارها برای ایران‌شناسی که همانا زبان و ادبیات فارسی است بهره می‌جست و خود سبک و سیاقی سهل در باب ایران‌شناسی در معرض همگان قرار داد. ادبیاتی که هم برای ایرانیان قابل فهم بود و هم برای ایران‌شناسان غیر ایرانی که می‌توانستند با زبان و ادبیات ایران آشنا شوند. همچنین او به طبقات هشت گانه ایران‌شناسی که شامل فرهنگ، اجتماع، اقتصاد، سیاست، آداب و رسوم، هنر و معماری و شهرسازی، بهداشت و آموزش می‌شد در آثارش به صورت مستمر و هدفمند پرداخته‌است.

برهمن اساس جمالزاده خود تاریخ و جغرافیا بود. او که انقلاب مشروطه را در نوجوانی، جنگ جهانی اول و دوم، پیروزی انقلاب اسلامی و تحولات پس از انقلاب ۱۳۵۷ ایران را خارج از ایران تجربه و مشاهد کرده بوده، به نظر می‌رسد ریشه بسیاری از اتفاقات و رخدادها را در

درون خود کشور می‌جست و به اصلاح فرهنگ و ادبیات و عادات اجتماعی ایران توجه ویژه داشت. البته موقعیت اجتماعی او در این نگاه بی‌تأثیر نبود، او که جزو طبقه نخبگان بود و بیشتر با آنها در ارتباط بود، نگاه فرادستی به جامعه ایران داشت. چه در حوزه اقتصاد که در کتاب گنج شایگان منعکس شده است، چه در موضوع فرهنگ و آداب و رسوم. او همچنین در واقع نگاه آسیب‌شناسانه به مسائل مرتبط با ایران داشت حتی در گرایش‌های سیاسی و فعالیت‌های رسمی خود فارغ از نوع نگرش و فعالیت‌هایش، علاوه بر تشخیص و شناخت آسیب و بیان شجاعانه آن به دنبال راه حل هم‌بود و آنچه را که به نظرش می‌رسید، بیان می‌کرد. حتی در نقد کتاب‌هایی که جمالزاده انجام داده است، این نگاه قابل مشاهده و رهگیری است که: جامعه ایران باید چگونه باشد و با بحران‌ها چگونه باید مواجه شود. این که نویسندگان چه رسالتی در این زمینه بر دوش دارند و چه قدر در این مسیر حرکت می‌کنند و چه میزان از اهداف خود فاصله گرفته‌اند؟ البته به نظر می‌رسد او از تأثیرات زندگی در خارج از ایران بی‌تأثیر نبوده باشد، در واقع اگرچه جمالزاده در غالب نوشته‌هایش تعلق خاطر به دوران زندگی‌اش در ایران داشته است، اما زندگی در فضای خارج از ایران باعث شده، دقت بیشتری در بسیاری ریزه‌کاری‌ها و ظرافت‌های رفتاری، اخلاقی و ادبی ایرانیان داشته‌باشد. پس طبیعی است که به نقش نخبگان باور داشته‌باشد و بیشتر به نقش طبقه متوسط و عوام مردم در آثار خویش توجه کند و آن را به عموم نشان داده و به آن‌ها مواهب ایرانی را یادآوری کند. اینکه او به نوعی دموکراسی ادبی در آثارش اهتمام داشته و به زبان مردم و برای مردم می‌نوشته (یکی بود و...، ۱۳۸۴: ۱۵) شاید مساله است که از نگاه محققان خارج نبوده است. انگیزه وی آن بوده که مردم عادی را ابتدا با خواندن کتاب‌های قابل فهم و ساده و با بیان عامیانه و مردم کوچه و بازار متوجه ضعف‌های موجود کند و برای بیانش هم از چاشنی طنز استفاده نماید. بدین ترتیب بیشترین تأثیر را بر خواننده و مخاطبانش می‌گذاشت و از سوی خوانندگان با اقبال بیشتری همراه بود، و احتمال اینکه از دردهای حکومتی هم در امان باشد، بیشتر می‌نمود؛ او امیدوار بود مردم متوسط و عوام با درک دردهای اجتماع به فکر اصلاح و درمان آن باشند. (غلامی، ۱۳۸۶: ۱۲۵-۱۱۶) در داستان‌های جمالزاده طنز یا در کلام راوی است یا در توصیف کنش‌های مردم یا در شرح موقعیت‌ها و محیط‌های

پیرامون افراد (پارسی نژاد، ۱۳۸۲: ۵۵) که باعث باورپذیری بیشتر برای مردم می‌شود. چنانکه این موجب لذت و سرخوشی می‌شد. او معتقد بود که طنز می‌تواند با انتقاد از ناهنجاری‌ها و نابه‌سامانی‌ها، در عین حال که مخاطب را به نشاط می‌آورد، آنها را به درنگ و تأمل هم وادارد. (غلامی، ۱۳۸۶: ۱۲۵-۱۱۶)

آثار جمالزاده نشان می‌دهد او بدرستی و به‌خوبی مردم ایران را می‌شناخت و از دیدگاه و علایق‌شان آگاهی داشت و می‌دانست آنان نه زمان کافی، نه خیال راحت، نه دغدغه، نه علاقه و نه حوصله فهم مسائل پیچیده و فلسفی را ندارند (یکی بود و...، ۱۳۸۴: ۱۷) و اگر با آنها به زبان خودشان و با حکایت و داستان صحبت شود، امید به نتیجه رسیدن بیشتر است. حداقل نتیجه کتاب‌هایش می‌تواند این باشد که مردم را متوجه مشکلات کند و برای ایرانشناسان هم تعمیق دید و وسع نظر باشد؛ مناظری که هرکدام هم موضع است و هم موضوع، اما در قالب ایران‌شناسی و ایران‌فهمی؛ مردم معمولی و ادبیات آنها، مدخلی برای مردم‌شناسی و فولکلر (عامیانه) محسوب می‌شود که در حیطه تنوع موضوعی تصاویر ماندگار از ایران را به خواننده نشان می‌دهد: موضوعاتی که مردم عادی با آنها سر و کار دارند مانند مواجهه با مذهبیان، اداره‌چی‌ها، فرنگی‌مآب‌ها، نوع صحبت‌کردن متفاوت گروه‌های مختلف، خرافات، زور نمایی و نمایش قدرت افراد و گروه‌های مختلف، سواد کم و ادعای زیاد و... جمالزاده علاوه بر این، فرهنگ، آداب و رسوم، اجتماع، سیاست و آموزش را که نمودی از رفتار مردم ایران و بخش مهم و قابل توجه ایران‌شناسی، مردم‌شناسی ایرانیان، است را به انجام می‌رساند.

جمالزاده در رؤیا و تخیل زندگی نمی‌کرد، بلکه در روایت داستانی، زندگی مردم عادی را می‌دید و آن را موضوع داستان‌هایش انتخاب می‌کرد، همان‌گونه که چایکین می‌گوید که با مطالعه آثار افرادی مانند جمالزاده است که می‌توان از فضای مه‌آلود و اسرارآمیز و زبان شاعرانه و گل و بلبل و پروانه رها شد و به موقعیت موجود و زنده تکیه کرد. (ده‌باشی، ۱۳۷۷: ۳۶۶) از سوی دیگر برخی گزیده‌های جمالزاده نشان مهر و پیوند او به آداب ایران و زبان فارسی و طبقه متوسط و کاسب و قانع ایران، دارد و در اکثر داستان‌هایش با «خرافات و اوهام و تقلید و تعصبات سخت، مبارزه کرده‌است». (دست‌غیب، ۱۳۳۹: ۲۹-۱۵) ایرج افشار چهره مردم کوی و

برزن را در همه آثار جمالزاده دیده‌است و برجستگی آثارش را در همین نکته می‌داند. (افشار، ۱۳۳۸: ۳۴۰-۳۳۷) همین زمینه سبب‌سازی ادبیات جمالزاده برای ایجاد «انگیزه خوانش» و «ترقی معنوی» افراد ملت را موجب می‌شود؛ اینجا ادبیات دارای نقش و کنشگری اجتماعی و سازمان‌دهنده می‌شود. جمالزاده با تشبیه رمان به مدرسه استعاره‌ای می‌سازد که وجه آموزشی و معنوی رمان یا نوع ادبی دموکراتیک را بازنمایی می‌کند که در آن، رویکرد جمالزاده، به طبقه محذوف است؛ مدرسه نیز به‌عنوان نهادی که خواندن و نوشتن می‌آموزد، از زندگی آنها حذف شده‌است. جمالزاده به نقش نوع ادبی رمان در عصر فقدان رسانه‌های فراگیر به‌عنوان نقش واسطه، رسانه یا ابزار ارتباطی طبقات ملت توجه داشت. این همان ابزاری است که برای ورود به ایرانشناسی هم‌چنان، چه در داخل و چه در خارج، در واقع زبان مؤثر بشمار می‌آید. جمالزاده این نوع نگارش را بستر گفتارهای چند صدایی می‌داند. در واقع دموکراسی ادبی زمانی محقق می‌شود که صداهای طبقات مختلف مردم را بشنویم. (ایران‌زاده و...، ۱۳۹۵: ۱۲۸-۱۰۹) از سوی دیگر دموکراسی ایرانشناسی نیز از همین مسیر، از بند رها می‌شود و چشم‌اندازی همه‌جانبه برای ایران‌دوستان با هر ذائقه‌ای فراهم می‌آورد.

جمالزاده در روش ترجمه؛ دادوستد بینا فرهنگی، پیشنهاد می‌کند، به همین عوام فهم بودن و به قولی «خودمانی‌نویسی» اهمیت می‌دهد و بر این موضوع اصرار دارد تا زمانی که مردم ایران با ادبیات روز جهان آشنایی کافی ندارند، از روش «روسازی» برای ترجمه استفاده شود (مهرین، ۱۳۴۲: ۱۳۶-۱۳۳) تا دستکم در این زمان از کسب تجربیات و نگاه آنها به جهان و موضوعات آن محروم نباشند. در واقع نگاه او به ترجمه ادامه همان دموکراسی ادبی اوست که با نوشتن کتاب به زبان مردم و قابل فهم برای آنها، ابتدا مردم به خواندن کتاب رو آورند و بعد با ایجاد شوق و رغبتی که در آنها ایجاد می‌شود، خودشان به سمت مطالعه کتاب‌های دیگر خواهند رفت. مهرین می‌نویسد: ایرانشناسی بیش از همه و پیش از همه برای ایرانیان در درجه اصلی اولویت است. چه از چشم ایرانی و چه از چشم فرنگی. چنانکه اساساً جمالزاده مخاطب اصلی اش مردم وطنش هستند و آنها هستند که ابتدا باید آداب و رسوم، فرهنگ، هنر و معماری و شهرسازی، اقتصاد، سیاست، رفتارها و نگرش‌های اجتماعی، بهداشت و آموزش کشورشان را بشناسند. او

در سخنرانی‌هایش هم به معرفی افکار و بزرگان ایرانی برای مخاطبان غیر ایرانی می‌پرداخت و موضوعاتی را برای سخنرانی‌هایش برمی‌گزیده که بازگوکننده افکار عمیق و اصیل در مورد ایران و نگرش ایرانیان به جهان باشد. (مهرین، ۱۳۴۲: ۵۸-۴۷)

داستان‌های جمالزاده، زا می‌توان اصلی‌ترین ابزار مورد استفاده او برای ایرانشناسی دانست. داستان‌های او واقع‌گرا، ملموس و محسوس است و قابلیت درک عمومی را هم داراست. او از تمامی ظرفیت‌های داستان‌نویسی برای بیان مقصود خود بهره برده است و با توجه به شرایط اجتماعی و سیاسی حاکم در زمان او با سبکی واقع‌گرا و طنزآلو به بیان حقایق زمان می‌پرداخت و او در انتخاب نوع روایت و استفاده از روایان مرد و زن بسیار مناسب و در خور دوره زیست و فعالیت خویش بهره برده است. (ساسانی، ۱۳۹۲: ۹۳-۷۳) بنابراین آنچه بیان شد، جمالزاده هم در انتخاب شیوه نگارش، هم در انتخاب موضوعات نوشته‌هایش و هم مخاطبی که بیشترین توجه و امید را به آنها داشته، یعنی طبقه متوسط و عوام، قالبی برآورنده برای سبک ادبی‌اش بکار گرفته است. اما جمالزاده تنها در این زمینه موفق نبود، او به خوبی توانسته بود موضوعات متنوع ایرانشناسی را در آثارش مطرح کند که به بررسی اجمالی آنها در آثارش به شرح ذیل پرداخته می‌شود:

فرهنگ: در کتاب «سر و ته یک کرباس» که جمالزاده پیشنهاد داده آن را «اصفهان‌نامه» بنامند، خصوصیات جغرافیای تاریخی اصفهانی‌ها را از ویژگی‌های اخلاقی آنها گرفته تا الزامات اقتصادی آنها را بیان کرده است. او در قالب بذله‌گویی‌ها و حاضر جوابی‌های اصفهانی‌ها، فرهنگ مردمان آن سامان را برشمرده است. داستانه است در زمره ویژگی‌های فرهنگی مردم در هر زمانی، باورها و اعتقادات خرافی آنهاست؛ در بیان داستان‌های مربوط به کوکی‌اش، مکرر از خرافات مرسوم صحبت می‌کند مانند رفتار دایزه (خاله) فاطمه که سه دختر داشت و آرزوی می‌کرد پسری داشته باشد (سر و ته...، ۱۳۸۹: ۷۳ و ۷۲) یا بیان رفتار پدر خودش در از بین بردن ترس فرزند از جن و پری و... (سر و ته...، ۱۳۸۹: ۷۵ و ۷۴) و یا استخاره کردن و فال گرفتن که در ذیل دیگر ویژگی‌های ایرانیان محسوب شده است، و یا این‌که در هر کاری دوست دارند هم‌نظر خدا (استخاره) و هم‌نظر حافظ (فال حافظ) را جویا شوند و عاقبت کارشان را آنان از پیش

برایشان بگویند و در واقع تقصیر را به گردن آنان بیندازند. (قصه‌های کوتاه...، ۱۳۸۹: ۲۸ و ۲۷) یا متوسل شدن به قسم و آیه دروغ برای پیش‌بردن کارها حتی وقتی که تمام شواهد گناهکاری فرد را ثابت می‌کند، که در «صالح و طالح» دیده‌می‌شود. روی گردانی مردم و عدم کمک و یاری آنها به فرد بیچاره و وامانده را در همین داستان شاهدیم. (قصه‌های کوتاه...، ۱۳۸۹: ۱۵۱-۱۳۷) از انتقادات طنز جمالزاده که در «عروسی داریم و عروسی» اشاره کرده، رفتار دختران فرنگی مآب است که رفتارشان و ادعاها و توقعات‌شان حتی باعث تعجب پدران و مادرانشان شده‌است. (قصه‌های کوتاه...، ۱۳۸۹: ۲۷-۲۵) البته او از مهمان‌نوازی ایرانیان که از صفات خوب و شناخته‌شده آنان در جهان محسوب می‌شود، اطاعات بسیاری بدست داده است و دعا می‌کرد این نیز مانند سایر اخلاق ایرانیان به دلیل اینکه مبدا کهنه‌پرستی تلقی شود، از بین نرود. (سر و ته...، ۱۳۸۹: ۴۳)

اجتماع: مهم‌ترین اثر جمالزاده در شناخت اخلاق و اجتماع ایران کتاب «خلقیات ما ایرانیان» است که با دیدی انتقادی به مسائل توجه داشته و آنان را نام برده و بررسی کرده‌است. (جمالزاده، ۱۳۴۵) جدای از این کتاب، در داستان‌های جمالزاده نمونه‌ای بسیاری از اجتماع ایرانی و اخلاق جمعی آنها را می‌توان دید که با فرهنگ نیز ارتباط تنگاتنگی دارد مانند دستگیری و رفع نیاز همسایگان، در «نوروز و عیدی خاله خداداد» علاوه بر آنکه از اعتقادات و تأثیر خواب بر رفتار حبیبه سلطان و اجابت‌شدن آرزویش می‌گوید، باور و رفتارش را که رفع حاجت همسایه گرفتارش را واجب‌تر از زیارت امام‌رضا (ع) می‌داند، بیان می‌کند. (قصه‌های کوتاه...، ۱۳۸۹: ۹۰-۸۲) از دیگر اخلاق اجتماعی، رشوه‌دادن و به‌اصطلاح دم کسی را دیدن است که بسیار در داستان‌های جمالزاده تکرار شده، این مطلب در زبان عامیانه و به‌عنوان نصیحت پدر به فرزندش در «قُبُل بر وزن دُهل» بیان شده‌است. (قصه‌های کوتاه...، ۱۳۸۹: ۹۶-۹۳) در «ویلان‌الدوله» به وضعیت اجتماعی مردم و نابه‌سامانی‌های اخلاقی موجود در زمان، نیز اشاره‌های فراوانی شده‌است. (یکی بود و...، ۱۳۸۴: ۱۲۴-۱۱۹) در «قلتشن دیوان» با نمونه‌ای از آدم‌های فرصت‌طلب که شرایط اجتماعی این فرصت را در اختیار آنان قرار داده، همراهی‌شویم. او فساد اخلاقی و اقتصادی را با هم دارد. برای زهر چشم گرفتن از مردم به آنها ظلم می‌کند و هرکس

در دستگاه او وارد می‌شود، مثل خودش می‌شود. (جمالزاده، ۱۳۷۹) در «دو آتشف» که اسامی میرزا ابوتراب میهن‌خواه و جلیل ذوالفنون هوشمندانه انتخاب شده‌اند، هر کدام ادعاهای خیالی و بدون پشتوانه‌شان را با تعصب فراوان بیان می‌کنند و در واقع مانند طبل تو خالی هستند؛ رفتارشان ریاکارانه و آمیخته به دروغ است و به بهانه بیماری از زیر کار در می‌روند، واکنششان در مقابل فقیران فقط دعا کردن و آنان را به خدا حواله‌دادن است نه خیر رساندن. (جمالزاده، ۱۳۷۳: ۱۶۹-۱۴۲) در «تعصب یک‌طرفه» رفتار بدون فکر، متعصبانه و اهمیت حرف و نقل مردم کار را به جایی رساند که خود افراد هم مأمورند، هم قاضی، هم مجری قانون و خودشان به تنهایی تمام وظایف را انجام می‌دهند تا جایی که لزومی به مراجعه به شریعت هم نمی‌بینند. (قصه‌های کوتاه...، ۱۳۸۹: ۱۰۳-۹۹) جمالزاده در «نمک گندیده» هدفش نشان دادن فساد اخلاقی و ریشه‌های تاریخی دور و دراز و اسباب و عوامل اجتماعی و اقتصادی دامنه‌دار آن در ایران است. (مهرین، ۱۳۴۲: ۲۳)

اقتصاد: کتاب رسمی اقتصادی جمالزاده «گنج شایگان یا اوضاع اقتصادی ایران» است که به بررسی اوضاع اقتصادی ایران در دوره قاجار می‌پردازد. (گنج شایگان، ۱۳۸۴) در داستان‌هایش هم به اوضاع اقتصادی مردم و نگرش‌هایشان توجه داشته‌است. او در حین صحبت از خاطرات کودکی از مسافرت پدرش به شیراز به نمایندگی از «کمپانی منسوجات اسلامی» می‌گوید که در حین داستان از هدف، انگیزه و رفتار کمپانی می‌توان نکات جالبی را دریافت. (سر و ته...، ۱۳۸۹: ۷۶ و ۷۵) در «ثواب یا گناه» طرز تفکر مردم فقیر نسبت به افراد توانگر بیان شده، در ادامه داستان در گفتگو حاجی فتح‌الله‌خان و سهراب به‌عنوان نماینده اقشار مرفه و ضعیف از وضعیتی که تحملش برای هر دو غیرقابل تحمل است، می‌گوید و در نهایت مرگ برای هر دو گروه لذت‌بخش است چون از وضعیتی که در آن دارند، رفاه، حرص، طمع و بدبینی نسبت به دیگران برای گروه مرفه و فقر، بیچارگی و از دست دادن عزیزان به دلیل فقر برای گروه فقیر، خلاصی می‌یابند. (جمالزاده، ۱۳۷۳: ۱۱۷-۱۰۱) «امنیت شکم» همان گونه که از عنوانش برمی‌آید به‌طور مشخص به اوضاع نابسامان اقتصادی توجه می‌کند. او دلیل فقر را تنبلی نمی‌داند بلکه معتقد است مردم با وجود تلاش مستمر و شبانه‌روزی، هنوز محتاج و فقیرند و این

باعث افسردگی و دلمردگی مردم شده است به طوری که وقتی یک نفر را شاد می‌بینند، همه تعجب می‌کنند و به هر طریق ممکن می‌خواهند دلیل رفتار عجیب و نامتعارف او را بدانند؛ جالب است چون او پس‌اندازی به‌اندازه چند ماه داشته، همه رفتارش را تصدیق می‌کنند. از دیگر مواردی که در این داستان جلب توجه می‌کند، مهمانی است که برگزار می‌شود و مردم فقیر در آن مهمانی هر چه می‌توانند برای مهمانان فراهم می‌کنند، از غذا گرفته تا پذیرایی مانند گز و باقلوا و سیگار و چای و... (جمالزاده، ۱۳۷۳: ۱۴۱-۱۳۱) یا در «نان و دندان» فیلمی برای رسیدن به شغل مستقل، از دختر دل‌خواهش می‌گذرد و چندین سال کار می‌کند، نمی‌خورد و نمی‌پوشد تا بتواند مغازه‌ای برای خودش تهیه کند و خواهرش گلنار هم برای اینکه بتواند زندگی معمولی داشته‌باشد، او را به همسری مردی همسرمرده در می‌آورد که حداقل ۲۰ سال با خودش اختلاف سنی دارد و ۲ فرزند دارد. (قصه‌های کوتاه...، ۱۳۸۹: ۲۲۶-۱۸۱)

سیاست: اگرچه در کتاب «تاریخ روابط روس و ایران» (جمالزاده، ۱۳۷۲) که به نظر ایرج افشار نمونه دقیقی از تحقیق در مسائل تاریخی است (افشار، ۱۳۳۸: ۳۴۰-۳۳۷) از اوضاع سیاسی اطلاعات خوبی ارائه داده است. می‌دانیم اغلب مقالات جمالزاده در مجله «کاوه» منتشر شده است این مقالات حاوی نظرات سیاسی او است. وی در خلال داستان‌هایش از اوضاع سیاسی ایران و سیاست ایران مطالب بسیاری درج کرده است. جمالزاده در کتاب «فارسی شکر است» از تأثیر تغییرات ناشی از اختلاف بین شاه و مجلس هم در تهران و کشور، و به‌خصوص در مرزها و نوع رفتار با مردم و حتی خود مجریان قانون که به نوعی سر در گم بوده‌اند صحبت می‌کند. از دیگر موضوعات جالب در این داستان، رفتار مأموران تذکره و فراش‌ها برای اثبات خود به مرکز است؛ او می‌نویسد: "آنان برای اینکه کفایت و کاردانی خود را نشان دهند و بتوانند حکومت شهر یا اداره‌ای را برای خود دست و پا کنند و در ضمن پولی هم برای زمانی که مورد بی‌مهری قرار می‌گیرند، در بساط داشته‌باشند، جیب توقیفی‌ها را، هر کس می‌خواهد باشد، خالی می‌کنند." (یکی بود و...، ۱۳۸۴: ۴۴-۲۹) او در کتاب «رجل سیاسی» به نحوه قدرت‌گیری مردان سیاسی در ایران و رفتار و سلوک سیاسیون به‌خوبی در قالب طنز و گفت‌وگوشنود می‌پردازد و در خلال آن بخشی از رفتارها و عادات مردم ایران در به قدرت رساندن یا از قدرت به پایین

کشیدن مردان سیاسی را مطرح می‌کند. افزون بر این در این کتاب ادبیات سیاسیون هم جالب توجه می‌نماید. (یکی بود و...، ۱۳۸۴: ۶۷-۴۵) جمالزاده در کتاب «دوستی خاله‌خرسه» به عدم کفایت سردمداران ایرانی و جولان نیروهای خارجی در ایران (در این داستان روس‌ها) اشاره می‌کند، که ناامنی و شرایط بد اقتصادی را برای مردم به ارمغان آورده اند و در نتیجه مردم هم که چاره و امیدی ندارند، هرکس سرش به کار خودش گرم است و اینکه خودش زنده بماند ولو اینکه فردی بی‌گناه به قتل برسد و پس انداز یک عمر او به دست خارجیان بیفتد. (یکی بود و...، ۱۳۸۴: ۸۴-۶۹) اثر دیگر او «بیله دیگ، بیله چغندر» است که از دریچه نگاه یک خارجی به مسائل ایران توجه شده است و از نکات ظریف او در این اثر آن است که وی می‌نویسد: فردی که در مملکت خودش دلاک و حمامی است، سال‌ها در ایران به‌عنوان مستشار انجام وظیفه کرده است، (یکی بود و...، ۱۳۸۴: ۱۱۷-۱۰۱) او در حین بیان داستان، از ناامنی در ایران و پیگیری دادرسی‌ها حتی برای یک مستشار خارجی صحبت می‌کند. (همان)

آداب و رسوم: از ویژگی‌های مردم در زمانی که جمالزاده بعد از دهه‌ها به ایران باز می‌گردد، تجددخواهی است که ظاهراً تفاوت آن را با تمدن و ترقی نمی‌دانسته‌اند و به اسم تجدد، آداب و رسوم و سنن خود را پنهان می‌کرده‌اند که مبدا عقب‌مانده به حساب آیند؛ در حالی که جمالزاده می‌گوید "چیزی را که خودمان خوبش را داریم، نباید در گرفتن بدش از دیگران این همه حرص و عجله داشته باشیم." یا «نسنجیده از دیگران عاریت گرفتن، عاقبت خجالت و ورشکستگی بار می‌آورد» (سر و ته...، ۱۳۸۹: ۲۷ و ۲۶)

هنر و معماری و شهرسازی: در بیشتر داستان‌های جمالزاده زمانی که فضای عمومی داستان را شرح و توصیف می‌کند از اتاق و خانه و کوچه و از معماری شهری اطلاعاتی درخور ارائه می‌دهد. او در اغلب موارد وجه تسمیه کوچه‌ها را بیان می‌کند و اینکه تا زمان وقوع داستان آیا هنوز همان صنف در آن محلات و کوچه‌ها ساکن هستند یا خیر اخبار مهمی ارائه می‌دهد به‌طور کلی با توجه به دوره‌ای که جمالزاده در ایران بوده و بنا به اظهارات مکرر خودش داستان‌هایش همه ریشه در همان زمان محدود حضورش در ایران دارد، در داستان‌های جمالزاده کالبد شهری، معماری و شهرسازی ایران اواخر دوره قاجار بدرستی ترسیم شده است. در «سر و ته یک

کرباس» هم که از اصفهان می‌گوید، به جغرافیای تاریخی شهر توجه کرده و نکات حائز اهمیتی را از جغرافیای تاریخی اصفهان و تغییراتی که در طول زمان داشته‌است، برای ایران‌شناسان بازگو می‌کند. (سر و ته...، ۱۳۸۹)

بهداشت: جمالزاده در «پاشنه‌کش» جمالزاده تلاش می‌کند نوع نگاه ایرانیان به دنیا را بیان کند، او در این کتاب فردی را معرفی می‌کند که صدای پاشنه‌کش را می‌شنود و برای درمان او را پیش یونگ، شاگرد فروید، به زوریخ سوئیس می‌فرستند زیرا در ایران، روانشناس متبحر نبوده است. (قصه‌های کوتاه...، ۱۳۸۹: ۲۷۸) در «میرزا خطاط» تصویری از درمان سنتی ارائه می‌دهد و ضمن نقد آن تجویز پزشکی سنتی اشاره می‌کند که ذریمان و تجویزی کاملاً اشتباه بوده است و چه‌بسا اگر بچه شیطنت نمی‌کرد و به‌دور از چشم دیگران هر روز آلبالو نمی‌خورد، مُرده بود و در نهایت او از پزشکی خارجی که نمونه‌ای از طبابت علمی را داراست اشاره می‌کند چنانکه تبصره تشخیص درد را می‌دهد و آن را درمان می‌کند. (جمالزاده، ۱۳۷۳: ۱۳۰-۱۱۸)

آموزش: جمالزاده در چند داستان به‌صورت مشخص به موضوع آموزش پرداخته‌است که بخشی از آن مربوط به دوره کودکی او و مکتب‌ها و مدارس متعددی است که تجربه کرده است او در ترسیم این نظام، تفاوت در نوع برخورد، نحوه تدریس و مواد درسی را بدقت معرفی می‌کند در «سر و ته یک کرباس» نه فقط مکتب‌خانه‌ها بلکه نظام مدرسه و طلاب و... را هم شرح می‌دهد و به شناخت نحوه آموزش در آن زمان که به‌صورت سیستمی و یکپارچه نبوده، کمک می‌کند. (قصه‌های کوتاه...، ۱۳۸۹) در کتاب «میرزا خطاط» اشاراتی به تهدید در بستن مدرسه با فتوای مراجع عتبات می‌شود و یا از معلم ژیمناستیک یاد می‌کند که در استفاده از ابتدایی‌ترین وسیله ژیمناستیک نا توان بوده و چون نحوه کار با آن را نمی‌دانسته است، دچار آسیب می‌شود. (جمالزاده، ۱۳۷۳: ۱۳۰-۱۱۸) در «فارسی شکر است» به استفاده بیش از حد عبارات‌های عربی و فرنگی در بیان موضوع ساده و پیش‌پاافتاده و نه در بیان موضوعات تخصصی علمی، اشاره می‌کند که فرد عادی نمی‌تواند از آنها مطلبی را متوجه شود. (یکی بود و...، ۱۳۸۴: ۴۴-۲۹)

جمالزاده هدفش از نوشتن داستان «فارسی شکر است» را این چنین بیان کرده است که اختلاف تربیت و محیط زبان فارسی را که زبان بسیار زیبا و شیرینی است فاسد می‌سازد و

استعمال کلمات و تعبیرات زیاد عربی و فرنگی ممکن است کار را به جایی بکشاند که افراد طبقات مختلف مردم ایران کم‌کم زبان همدیگر را نفهمند. (مهرین، ۱۳۴۲: ۲۳)

نتیجه پژوهش

مطالعات نشان داد محمدعلی جمالزاده نزد اندیشمندان معاصر به‌عنوان پدر داستان‌نویسی نوین ایران شناخته‌می‌شود. زیرا با بهره‌گیری از زبان عامیانه و مردم کوچه و بازار، شیوه نگارش ساده را بنیان نهاده است. مردم عادی و متوسط با توجه به نوشتار ساده و قابل فهم و موضوعاتی که در زندگی روزمره‌شان با آنها سر و کار دارند، زندگی و مسائل‌شان را در آثار جمالزاده دیدند. بررسی‌ها نشان داد جمالزاده که نویسنده پر کاری در زمینه‌های متعدد داستان‌نویسی، مقاله، ترجمه و غیره بود، سعی داشت با استفاده از زبان طنز، آداب و رسوم، فرهنگ، اجتماع، اخلاقیات، مفاسد مختلف اقتصادی و اجتماعی را نشان دهد و ابتدا مسئله را به مردم ایران بشناساند و سپس آنان را به اندیشه وادارد که چه شد که چنین شد و چرا چنین شد. جمالزاده حتی شیوه بیان قابل فهم و خودمانی و به‌اصطلاح بومی‌سازی را برای ترجمه تحت‌عنوان «روسازی» مطرح می‌کند که باز ادامه همان نگرش ویژه او به طبقه متوسط و مردم عادی است. البته جمالزاده در نگاه به جامعه و اتفاقات و خلیقات نگاه نخبگانی دارد. وی افزون بر انتخاب هوشمندانه نوع زبان برای مخاطبانش، با استفاده از زبان و ادبیات فارسیبه مثابه ابتدایی‌ترین و در دسترس‌ترین وسیله ایرانشناسی، به‌بیان مصداق‌های آن در آثار متعدد خود پرداخته‌است.

منابع و تحقیقات

الف. کتاب‌های فارسی

- ۱- آشوری، داریوش (۱۳۵۵). *ایرانشناسی چیست؟... و چند مقاله دیگر*، تهران: انتشارات آگاه
- ۲- افشار، ایرج و علی دهباشی (۱۳۸۰). *خاطرات سیدمحمدعلی جمالزاده*، چ ۲، تهران: انتشارات شهاب ناقد و سخن.
- ۳- پارسی‌نژاد، کامران (۱۳۸۲). *نقد و تحلیل و گزیده داستان‌های سیدمحمدعلی جمالزاده*، چ ۲، تهران: نشر روزگار.
- ۴- جمالزاده، سیدمحمدعلی (۱۳۴۵). *خلقیات ما ایرانیان*، تهران: انتشارات کتابفروشی فروغی.

رویکرد محمد علی جمالزاده به مطالعات ایرانشناسی / نورانی و شائانی

۵- جمالزاده، سیدمحمدعلی (۱۳۷۳). *گزیده آثار محمدعلی جمالزاده*، انتخاب و مقدمه: محمد بهارلو، تهران: نشر آروین.

۶- جمالزاده، سیدمحمدعلی (۱۳۷۹). *قلتشن دیوان، به کوشش: علی دهباشی*، تهران: انتشارات سخن.

۷- جمالزاده، سیدمحمدعلی (۱۳۸۴). *گنج شایگان: اوضاع اقتصادی ایران*، چ ۳، تهران: انتشارات سخن.

۸- جمالزاده، سیدمحمدعلی (۱۳۸۴). *یکی بود و یکی نبود*، چ ۳، تهران: انتشارات سخن.

۹- جمالزاده، سیدمحمدعلی (۱۳۸۹). *سر و ته یک کرباس*، چ ۳، تهران: انتشارات سخن.

۱۰- جمالزاده، سیدمحمدعلی (۱۳۸۹). *قصه‌های کوتاه برای بچه‌های ریشدار*، چ ۵، تهران: انتشارات سخن.

۱۱- جمالزاده، محمدعلی (۱۳۷۲). *تاریخ روابط روس و ایران*، تهران: مجموعه انتشارات ادبی و تاریخی موقوفات دکتر محمود افشار یزدی.

۱۲- دهباشی، علی (۱۳۷۷). *یاد محمدعلی جمالزاده*، تهران: نشر ثالث.

۱۳- مهرین، مهرداد (۱۳۴۲). *جمالزاده و افکار او*، تهران: مؤسسه انتشارات آسیا.

ب. مقالات فارسی

۱۴- افشار، ایرج (۱۳۳۸). «جمالزاده»، *مجله یغما*، ش ۸، صص ۳۴۰-۳۳۷.

۱۵- ایرانزاده، نعمت‌الله و مهدی دادخواه تهرانی (۱۳۹۵). «دموکراسی ادبی: مفهوم مرکزی دیباچه یکی بود و یکی نبود جمالزاده (با نقدی بر تاریخ‌نگاری ادبیات داستانی ایران)»، *مجله نقد ادبی*، ش ۳۳، صص ۱۲۸-۱۰۹.

۱۶- دست‌غیب، عبدالعلی (۱۳۳۹). «سیدمحمدعلی جمالزاده»، *مجله پیام نوین*، ش ۹، صص ۲۹-۱۵.

۱۷- ساسانی، سمیرا (۱۳۹۲). «جمالزاده و راوی چند چهره»، *مجله پژوهش ادبیات معاصر جهان*، ش ۱، صص ۹۳-۷۳.

۱۸- شریفی، محمد نادر (۱۳۸۴). «رتالیسم در آثار جمالزاده: ویژگی‌های مکتب رتالیسم (واقع‌گرایی)»، *مجله ادبیات داستانی*، ش ۹۰، صص ۵۳-۵۰.

۱۹- غلامی، مجاهد (۱۳۸۶). «سبک‌شناسی داستان‌های جمالزاده»، *مجله ادبیات داستانی*، ش ۱۰۸، صص ۱۲۵-۱۱۶.

ج. سایت‌های الکترونیکی

۲۰- سایت مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ۱۴۰۰/۰۵/۰۹.